

DEPONERING VAN DIGITALE
PUBLICATIES UIT VLAANDEREN

EINDRAPPORT

WERKINGSGBIED VAN DE NOTA

SAM CAPIAU

2014-11-21 - VO.0

INHOUDSOPGAVE

Inhoudsopgave	3
1 Managementsamenvatting	5
2 Inleiding	6
2.1 Probleemstelling.....	6
2.2 Digitaal is normaal	6
2.3 Haalbaarheidsonderzoek	7
2.4 Fases van het onderzoek.....	7
3 Wettelijk depot	8
3.1 Geschiedenis.....	8
3.2 Situatieschets België.....	9
3.2.1 Geschiedenis van wettelijk depot in België	9
3.2.2 Vrijwillig depot voor e-publicaties.....	9
4 Deponering van digitale publicaties literatuuronderzoek	11
4.1 Wat zijn digitale publicaties?	11
4.2 Richtlijnen voor een depotwetgeving	12
4.2.1 Bibliotheekorganisaties	12
4.2.2 Overheidsinitiatieven.....	13
4.2.3 Standpunten van uitgeversorganisaties	14
4.3 Situatieschets internationaal	15
4.4 Vormen en systemen van deponeringskaders	16
4.4.1 Wettelijk, vrijwillig of hybride	16
4.4.2 Nationaal en/of regionaal.....	17
4.4.3 Combinatie	20
4.5 Overlegstructuur.....	20
5 Buitenlandse case studies	22
5.1 Uitdagingen bij de deponering van digitale publicaties	22
5.1.1 Definities	22
5.1.2 Selectie	23
5.1.3 Toepassingsgebied	29
5.1.4 Identificatie en acquisitie	30
5.1.5 Kwaliteitscontrole.....	32
5.1.6 Preservering.....	32
5.1.7 Catalografie en ontsluiting.....	32
5.1.8 Terbeschikkingstelling	32

5.2	Conclusies en vaststellingen.....	32
6	Bevraging stakeholders.....	33
6.1	Resultaten schriftelijke enquête.....	33
6.2	Resultaten focusgroepen	33
6.2.1	Focusgroep 1.....	33
6.2.2	Focusgroep 2	33
6.2.3	Belgische auteursrechtregelgeving en terbeschikkingstelling.....	33
7	SWOT-analyse deponeringskader voor vlaamse e-publicaties.....	34
8	Beleidsaanbevelingen	35
	Documenteigenschappen	37

1 MANAGEMENTSAMENVATTING

2 INLEIDING

2.1 PROBLEEMSTELLING

In veruit de meeste landen en in regio's over de hele wereld is het gebruikelijk dat auteurs of uitgevers een exemplaar van hun publicaties deponeren in een door de overheid aangewezen bewaarinstelling. Dit depot doet dienst als ultieme bewaarplaats voor publicaties die later vaak op geen enkele andere manier nog terug te vinden zijn. Een dergelijk 'deponeringskader' zorgt ervoor dat toekomstige generaties toegang hebben tot de kennis en creativiteit van het verleden. Het maakt de ontwikkeling van nieuwe kennis mogelijk, stimuleert innovatie en onderzoek, en creëert bijkomende culturele en economische waarde.

Steeds meer publicaties verschijnen vandaag als een digitale e-publicatie, waarvan niet altijd nog een gedrukte versie wordt gepubliceerd. Deze e-publicaties zorgen ervoor dat de traditionele spelers in de waardeketen van het boek voor grote uitdagingen worden geplaatst. Zowel auteurs, uitgeverijen, boekverkopers als de consument moeten zich aanpassen aan de nieuwe mogelijkheden en beperkingen die deze nieuwe manier van uitgeven met zich meebrengt. Maar ook de bibliotheeksector wordt voor grote uitdagingen geplaatst en zal in de steeds complexer wordende informatiesamenleving haar rol als "*guardian of and gatekeeper to knowledge and information*"¹ moeten bestendigen.

Het mechanisme om publicaties systematisch te verzamelen is ontstaan in een periode waar het gedrukte boek de dominante informatiedrager was. Vandaag is de situatie helemaal anders. Heel veel teksten en bronnen zijn (enkel nog) online te vinden. De explosieve toename van het aantal digitale publicaties zorgt ervoor dat steeds meer landen hun deponeringskader uitbreiden met elektronische publicaties zoals e-boeken en e-tijdschriften. Ze worden hierin aangemoedigd door de UNESCO, die stelt dat "[...] *the need to record, preserve and make available the content of the material deposited remains, whether in the digital or the printed environment.*"²

Een gecoördineerde werking rond het systematisch verzamelen en bewaren van digitale publicaties ontbreekt op dit ogenblik in Vlaanderen en bij uitbreiding in België. Digitale publicaties verdwijnen haast even snel als ze verschijnen, waardoor een 'digitaal zwart gat' in ons collectief geheugen dreigt te ontstaan. We kunnen nog steeds een exemplaar van het eerste boek dat ooit werd gedrukt in Vlaanderen inkijken. Vele digitale publicaties die nog maar recent het levenslicht zagen daarentegen zijn verdwenen of bevinden zich in de diepste regionen van het web. Lynne Brindley, de toenmalige directeur van de British Library, waarschuwde in 2009 voor het 'digitale zwarte gat' als er geen actie zou ondernomen worden: "*If websites continue to disappear [...] the memory of the nation disappears too. Historians and citizens of the future will find a black hole in the knowledge base of the 21st century.*"³

2.2 DIGITAAL IS NORMAAL

Digitale trends

¹ MACKENZIE OWEN J.S. & WALLE J.v.d., *Deposit collections of electronic publications*, European Commission, Luxemburg (1996), p. IX.

² LARIVIÈRE, J., *Guidelines for legal deposit legislation. A revised, enlarged and updated edition of the 1981 publication by Dr. Jean Lunn*, UNESCO, Paris, 2000, p. 40.

³ BRINDLEY, L., We're in danger of losing our memories. We have to make sure digital doesn't mean ephemeral, says the head of the British Library, in: *The Guardian/The Observer*, 25-01-2009.

- Digitale informatie-explosie
- Steeds meer mensen online
- Gestegen verwachtingen in een digitale wereld
 - o Thuiswerk
 - o Snelle vindbaarheid digitale informatie
 - o ...
- Digitaal publiceren in Vlaanderen (benchmark)?

2.3 HAALBAARHEIDSONDERZOEK

In opdracht van de Vlaamse minister van Cultuur heeft het departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media (CJSM) van de Vlaamse overheid een opdracht uitgeschreven voor een verkennend onderzoek dat de haalbaarheid van een deponeringskader voor digitale publicaties uit Vlaanderen in kaart brengt. Toenmalig Vlaams minister van Cultuur Joke Schauvliege verklaarde hierover: *"Veel meer nog dan bij papieren publicaties is het achteraf verzamelen van digitale publicaties problematisch. Met de systematische verwerving en duurzame bewaring van dit materiaal in erfgoedinstellingen, moeten we voorkomen dat zeer veel born-digital publicaties op korte termijn onherroepelijk zouden verdwijnen."*

De Vlaamse Erfgoedbibliotheek werd geselecteerd om het onderzoek uit te voeren. Een stuurgroep die bestaat uit vertegenwoordigers van de opdrachtgever, het agentschap Kunsten en Erfgoed, het agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen, Meta4Books, Bibnet, [Vlaamse Nieuwsmedia](#), [de Vlaamse Auteursvereniging](#), [de Vlaamse Uitgeversvereniging](#) en het Vlaams Instituut voor Archivering begeleidde het project.

2.4 FASES VAN HET ONDERZOEK

Het onderzoek bestaat uit meerdere fasen:

1. Via bureauonderzoek worden relevante literatuur, bestaand onderzoek en buitenlandse voorbeelden in kaart gebracht. Die analyse wordt verder gestoffeerd via een meer intensieve studie van enkele buitenlandse praktijkgevallen, die tevens wordt gebruikt om mogelijke oplossingen te vinden voor uitdagingen in de Vlaamse context.
2. Op basis van het bureauonderzoek wordt een enquête opgemaakt en verstuurd naar experts en stakeholders in Vlaanderen. Deze bevraging is noodzakelijk om het draagvlak te onderzoeken, te kijken welke scenario's haalbaar zijn en zo een sterkte-zwakteanalyse te maken voor Vlaanderen.
3. Op basis van het vooronderzoek worden enkele mogelijke procesmodellen voor het deponeren van digitale publicaties globaal uitgewerkt, mogelijk met opties of varianten. De uitgewerkte procesmodellen en de resultaten van de internationale cases en de enquête worden afgetoetst met de focusgroepen.
4. De gedragenheid en de voor- en nadelen van de verschillende modellen worden uitgeschreven en vertaald in verschillende beleidsopties voor de minister.

3 WETTELIJK DEPOT

3.1 GESCHIEDENIS

Het idee om systematisch een bibliotheekcollectie op te bouwen door een vorm van verplichte deponering bestond reeds in de oudheid met de bibliotheek van Alexandrië. Een van de acquisitiemethodes bestond er in om elk schip dat de haven aandeed te doorzoeken op nog onbekende boeken. Een kopie van elk boek werd teruggegeven, het origineel werd toegevoegd aan de Alexandrijnse bibliotheek.

Het duurde tot de 16^e eeuw vooraleer de Franse koning Frans I in 1537 een soortgelijk principe installeerde. De 'Ordonnance de Montpellier' stelde een verbod in op de verkoop van een boek zolang er geen exemplaar in de vorstelijke bibliotheek werd gedeponeerd. Het initiatief kreeg geleidelijk aan navolging in andere Europese landen (Oostenrijk 1624, Polen 1645, Groot-Brittannië 1662, Zweden 1661, Denemarken 1697, Finland 1702).

In de oorsprong varieerden de doelstellingen van dit 'wettelijk depot'. In de eerste plaats verzekerde de wet dat er automatisch een volledige collectie van het nationale gedrukte erfgoed werd aangelegd en bewaard. Een van de eerste motieven was ook het uitoefenen van censuur. Door de verplichte deponering kwam de hele uitgeversindustrie onder controle van de wetgever te liggen. In de 18^e eeuw werd het wettelijk depot uitdrukkelijker gekoppeld aan de toekenning van auteursrechten. Een auteur kon geen intellectuele bescherming genieten zolang hij geen exemplaar aan de nationale bibliotheek had bezorgd.

Huidige doelstellingen wettelijk depot

In de moderne context van de 20^e en 21^e eeuw is het voornamelijk de functie van preservering die in de meeste landen aan het wettelijk depot toegeschreven wordt. Het verzamelen, bewaren en toegankelijk maken van het gepubliceerde erfgoed dient een duidelijk maatschappelijk belang. Het is een essentiële peiler van een duurzaam informatiebeleid en vormt de hoeksteen van een kennis economie. Door elke burger toegang te verschaffen tot deze collectie en vrij gebruik te laten maken van de inhoud ervan, is het wettelijk depot voor de UNESCO richtlijnen de "*foundation of a national policy of freedom of expression and access to information*".⁴

In de loop ter tijden evolueerden niet alleen de doelstellingen van het wettelijk depot maar werd het systeem ook inhoudelijk aangepast. Tot op het einde van de 20^e eeuw was papier de dominante informatiedrager. Vandaag zien we dat ons intellectueel en cultureel erfgoed op veel andere manieren geregistreerd en verspreid wordt. Door de focus van het wettelijke depot te houden op alleen gedrukte publicaties ontstaat onvermijdelijk een zeer gefragmenteerd en onvolledig beeld. In de laatste twee decennia pasten meerdere landen de wetgeving aan zodat ook elektronische documenten systematisch verzameld worden.

⁴ LARIVIÈRE (2000), p. 5.

3.2 SITUATIESCHETS BELGIË

3.2.1 Geschiedenis van wettelijk depot in België

Een eerst vorm van wettelijk depot werd in de Zuidelijke Nederlanden ingevoerd in 1594. Een ordonnantie verbond toen uitdrukkelijk de toekenning van het drukkersprivilegie aan de verplichting om een exemplaar van een boek af te staan aan de Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Ook onder het Oostenrijkse en Franse bewind en in het Verenigd Koninkrijk bleef een soortgelijke wetgeving van kracht. In het nieuwe koninkrijk België werd in 1840 bepaald dat twee exemplaren van elk nieuw boek terecht moesten komen in de Koninklijke Bibliotheek (KBR). Wanneer in 1865 een nieuwe wet op het auteursrecht werd uitgevaardigd, werd ook de depotplicht afgeschaft.

Hoewel verschillende pogingen ondernomen werden om opnieuw een verplicht wettelijk depot in te voeren, duurde het tot 1965 vooraleer de KBR opnieuw over (gratis) gedeponeerde boeken kon beschikken. Onder invloed van de uitgeversector werd de nieuwe Belgische wet evenwel beperkt tot de deponering van één exemplaar. Sinds 1994 moeten, met de aanpassing van de auteurswetgeving, ook fonografische werken gedeponeerd worden.⁵

Een veel meer fundamentele wijziging van de wetgeving kwam tot stand in 2008:

- Sindsdien moeten van alle niet-periodieke publicaties (boeken en brochures) twee exemplaren gedeponeerd worden
- Elektronische publicaties op materiële dragers zoals op CD-ROM of DVD dienen eveneens gedeponeerd te worden

Online publicaties worden evenwel expliciet buiten beschouwing gelaten.⁶ Voormalig senator François Roelants du Vivier, die het voorstel tot wetswijziging in 2004 indiende, verklaart deze keuze als volgt: *"Dit voorstel strekt er nog niet toe de toepassingsfeer uit te breiden tot de publicaties die beschikbaar zijn op internet. Het feit dat alles zo snel verandert, wat trouwens tot de essentie van het internet behoort, zou het erg moeilijk maken om de wet toe te passen en controle uit te oefenen. Het lijkt ook erg moeilijk om vandaag met voldoende rechtszekerheid vast te stellen welke zaken, van alles wat er op het web te vinden is, werkelijk publicaties zijn in de zin van de wet van 8 april 1965. Moet de uitwisseling van ideeën tussen internetters op thematische forums — waarvan er duizenden op het net te vinden zijn — op gelijke hoogte geplaatst worden als wetenschappelijke of literaire artikelen of historisch onderzoek met de bijbehorende waarborgen van ernst en bekwaamheid, die eveneens op het net te vinden zijn? Er is nog een vraag: zijn websites van particulieren en bedrijven publicaties in de zin van de wet? Waar moeten de grenzen worden getrokken? Er zijn dus tal van ingewikkelde vragen die pas wettelijk kunnen worden opgelost als er diepgaand is nagedacht over het internet."*⁷ De KBR lanceerde op eigen initiatief wel een vrijwillig e-depot voor elektronische monografieën en tijdschriften (dus geen webpagina's).

3.2.2 Vrijwillig depot voor e-publicaties

In het kader van dit onderzoek werd een gesprek met het management van de KBR aangegaan.⁸ Daaruit blijkt dat de KBR de eerste voorbereidingen voor dit vrijwillige depot ongeveer tien jaar geleden opstartte. Bij aanvang werden voornamelijk uitgeverij uit de academische wereld en de overheid aangesproken om hun digitale publicaties vrijwillig te deponeren. Sindsdien ontvangt elke uitgever die

⁵ Wet 1994

⁶ Wet 2006 : *"Onder numerieke drager wordt verstaan alle publicaties die worden gepubliceerd op materiële dragers zoals een diskette, een CDw, een CD-rom of een DVD, met uitzondering van de onlinepublicaties."*

⁷ Toelichting bij wetsvoorstel, 7 juli 2004.

⁸ Gesprek op 13/10/2014 in de Koninklijke Bibliotheek van België te Brussel tussen Sam Capiou, Eva Wuyts (Vlaamse Erfgoedbibliotheek), Simon Smessaert (Departement Cultuur, Jeugd en Sport) en Martin Van Droogenbroeck, Sara Lammens, Patrick Lefèvre, Robert Nouwen, Sophie Vandepontseele (KBR).

zich bij de KBR registreert de nodige info over het vrijwillige depot. Het aandeel van commerciële uitgevers die hun publicaties vrijwillig deponeren is uiterst beperkt.

De KBR is vragende partij om de depotwetgeving in België aan te passen zodat ook e-publicaties verplicht gedeponeerd moeten worden. Het wettelijk depot (of dit nu gaat over digitale of gedrukte publicaties) vormt sinds 1965 de basis of 'core business' van de nationale bibliotheek. Wel benadrukt de KBR dat je als nationale bibliotheek die ambitie om e-publicaties te verzamelen en bewaren moet kunnen waarmaken. Hiervoor zijn middelen, expertise en een nieuwe structuur nodig. Aangezien een wetswijziging sowieso 2 à 3 jaar in beslag neemt, tracht de KBR voortdurend nieuwe stappen te zetten. Samenwerking met andere organisaties/instellingen is allicht onvermijdelijk. De KBR kan dit niet alleen:

- Internationaal (o.a. via lidmaatschap van de Conference of European Libraries (CENL)) worden evoluties en good-practices in het buitenland opgevolgd (ook m.b.t. auteursrechtwetgeving)
- Ook in het kader van andere projecten zoekt de KBR naar een constante dialoog met uitgevers om in onderling overleg tot gezamenlijke oplossingen te komen
- Een lastenboek voor een nieuw bibliotheekbeheersysteem werd recent uitgeschreven. Door het e-depot in dit nieuwe systeem te integreren moet de KBR klaar staan om te pleiten voor een uitbreiding van de depotwetgeving
- Federaal is er al een samenwerking met het Rijksarchief m.b.t. webarchivering
- Ook op Vlaams niveau staat de KBR open voor samenwerking. Het land is te klein om parallelle initiatieven te ontwikkelen. Een pragmatisch kader (zowel voor uitgevers, de bibliotheekwereld als het publiek) moet m.a.w. uitgewerkt worden.

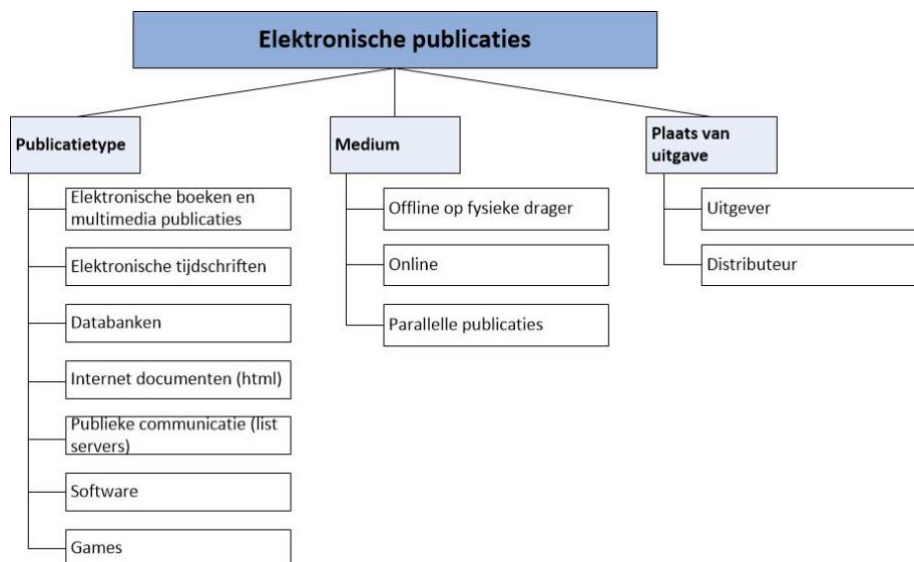
4 DEPONERING VAN DIGITALE PUBLICATIES | LITERATUURONDERZOEK

4.1 WAT ZIJN DIGITALE PUBLICATIES?

De Conference of Directors of National Libraries (CDNL) definieerde in 1996 een digitale of elektronische publicatie als "*Electronic publishing may be described as the use of electronic means of communication to make information available to the public*".⁹ In tegenstelling tot de eerder afgebakende wereld van gedrukte publicaties is het universum van digitale publicaties zeer groot en divers. Sommige objecten uit deze nieuwe wereld zoals e-boeken en e-tijdschriften klinken familiair in de oren en hebben meestal nog een tegenhanger in print. Anderen zijn volledig nieuw: websites, blogs, social media, datasets...

In de richtlijnen van UNESCO voor de implementatie van een wettelijk deponeringskader staat dat "[...] as a matter of principle, all electronic publications, both off- and online, should be subject to legal deposit".¹⁰ Verschillende pogingen werden ondernomen om een classificatiesysteem of typologie van e-publicaties op te stellen. Hiermee wilde men meer 'grip' of inzicht krijgen op deze nieuwe wereld om bovenstaande UNESCO-richtlijn zo goed als mogelijk in de praktijk om te zetten. Meerdere invalshoeken zijn mogelijk: een indeling op basis van formaat, publicatietype, medium...¹¹

Zo werd in 1998 in het Verenigd Koninkrijk op vraag van het Ministerie voor Cultuur, Media en Sport een rapport gemaakt met aanbevelingen tot uitbreiding van de depotwetgeving met 'non-print material'. Het bevatte volgend overzicht:¹²

⁹ *The Legal Deposit of Electronic Publications. Prepared by a CDNL Working Group chaired by Brian Lang*, Parijs (UNESCO), 1996, p. 4.

¹⁰ LUNN, J., *Guidelines for legal deposit legislation*, Parijs (UNESCO), 1981, p. 19.

¹¹ MACKENZIE OWEN J.S. & WALLE J.v.d., *Deposit collections of electronic publications*, Luxemburg (European Commission), 1996, appendix 2. De auteurs van deze studie omschrijven 15 eigenschappen van elektronische documenten die inzicht moeten geven in het selectieproces.

¹² *Report of the Working Party on Legal Deposit*, s.l., 1998, Appendix A (iv). Beschikbaar op: <http://www.bl.uk/aboutus/stratpolprog/legaldep/report/#Appendix%20A%20%28iv%29>.

Het nadeel van dit soort van indelingen is dat ze niet tijdloos zijn. Nieuwe publicatievormen en formaten zien continu het levenslicht. Een depotwetgeving die gebaseerd is op het wel of niet opnemen van bepaalde publicatietypes of formaten is snel voorbijgestreefd. Daarom ontwierp men ongeveer tien jaar later een alternatieve taxonomie. Deze negeert mogelijke publicatietypes maar baseert zich op de mechanismen om de publicaties te verzamelen of deponeren. Onderstaande indeling bleek een essentiële stap in de finale uitwerking van een wettelijk deponeringskader in het Verenigd Koninkrijk:¹³

- Offline publicaties op een fysieke drager: worden fysiek verzameld of gedeponeerd
- Objecten (websites en documenten) die, van zodra ze gepubliceerd zijn, vrij beschikbaar zijn op internet: worden automatisch verzameld door harvesting
- Digitale objecten die achter een betaalmuur of authenticatiesysteem gepubliceerd worden: worden automatisch door een depotbibliotheek verzameld met hulp van de uitgever om toegang te krijgen
- Gestructureerde datasets die nood hebben aan bijkomende software of systemen om de data te doorzoeken, selecteren of op te vragen.
- Digitale online objecten die door de uitgevers gedeponeerd worden

4.2 RICHTLIJNEN VOOR EEN DEPOTWETGEVING

Verschillende internationale organisaties uit de bibliotheekwereld, politieke initiatieven en uitgeversorganisaties publiceerden richtlijnen over wettelijk depot. Ze pleiten allemaal voor een verbreding van depotwetgevingen zodat ook e-publicaties tot dit kader behoren en zijn gericht aan landen die een wettelijk deponeringskader willen introduceren of uitbreiden. Ze geven adviezen en nemen standpunten in over hoe een deponeringskader voor digitale publicaties er idealiter uitziet.

4.2.1 Bibliotheekorganisaties

In 1981 publiceerde UNESCO¹⁴ de in opdracht van IFLA¹⁵ door Jean Lunn uitgewerkte "Guidelines for Legal Deposit Legislation"¹⁶. Deze richtlijnen behandelen voornamelijk gedrukte of papieren publicaties, maar geven mee dat "*Machine-readable data files will doubtless also become objects of deposit as data, including original matter, is increasingly stored in machine-readable form and communicated by computer*".

CDNL bouwde in 1996 een eerste maal op deze studie voort. Opnieuw UNESCO publiceerde deze bijkomende en aanvullende richtlijnen¹⁷. Ze zijn in vergelijking met de studie van Lunn aanzienlijk uitgebreider met betrekking tot het beheer van elektronische documenten. De aanbevelingen zijn zeer algemeen van aard en bedoeld als bron van inspiratie. Case studies uit verschillende landen en wetgevingen illustreren de toenmalige internationale stand van zaken.

Opnieuw binnen een UNESCO/IFLA kader publiceerde Peter Lor in 1997 richtlijnen voor de wetgever om opdrachten en functies aan een nationale bibliotheek toe te schrijven. De auteur geeft hierin aan dat de richtlijnen van Lunn nood hebben aan een revisie. Met de opkomst van het elektronisch publiceren hadden verschillende landen zoals Noorwegen en Frankrijk destijds al de scope van het wettelijk depot verbreed. Hij besluit dat het omwille van de vele vragen en moeilijkheden die e-publiceren met zich mee

¹³ GREEN, A., Introducing Electronic Legal Deposit in the UK: A Homeric Tale, in: *Alexandria*, 23/3 (2012), p. 103 – 109.

¹⁴ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (<http://en.unesco.org/>).

¹⁵ International Federation of Library Associations and Institutions (<http://www.ifla.org/>).

¹⁶ LUNN, J., *Guidelines for legal deposit legislation. Prepared by Jean Lunn for the General Information Programme and UNISIST*, Parijs (UNESCO), 1981.

¹⁷ *The Legal Deposit of Electronic Publications. Prepared by a CDNL Working Group chaired by Brian Lang*, Parijs (UNESCO), 1996.

brengt verleidelijk kan zijn om wetgevende initiatieven achterwege te laten. Maar, *"A national library which ignores audiovisual and electronic publications is neglecting its responsibility for the collection and preservation of the national heritage of information materials. With the passing of time this omission will become increasingly serious and difficult to remedy"*.¹⁸

In 2000 werden de richtlijnen van Lunn door Jules Larivière geactualiseerd¹⁹. Een groter deel van de studie werd gewijd aan het wettelijk depot van elektronische publicaties. Ze zijn in vergelijking met de aanbevelingen van CDNL concreter van aard en geven een overzicht van welke types digitale documenten gedeponereerd zouden moeten worden. Een eerste categorie zijn de offline documenten gepubliceerd op een materiële drager (bvb. CD-ROM), een tweede categorie is online materiaal en een derde is de dynamische e-publicatie of databank. Deze laatste categorie kan gearchiveerd worden door middel van periodieke snap-shots. Opmerkelijk is de aanbeveling dat een wettelijk depot geen rekening dient te houden met communicatieforums. Deze worden niet als een publicatie of een *"independent, self-contained and organized entity"* beschouwd.

Larivière legt de verantwoordelijkheid voor de preservatie van e-publicaties bij de nationale depotwetgeving. Deze moet het mogelijk maken dat depotinstelling de e-publicaties effectief ontvangt en verwerkt in de nationale bibliografie. *"National legal deposit institutions must therefore resist the temptation to leave publishers with the responsibility of archiving and preserving electronic publications.[...] Since publishers have no economic incentive to develop an expensive infrastructure to preserve electronic material on a long-term basis, it is much better to let the deposit library play the role of a last-resort source for publications that for economic reasons would otherwise not be preserved."*

Onderdelen van een wetgevend kader

Recenter maakten zowel IFLA²⁰ als CDNL²¹ nieuwe adviezen rond wettelijke deponeringskaders bekend. Ze zijn in grote mate een herhaling en samenvatting van eerder ingenomen standpunten. Een belangrijke toevoeging in beide documenten is de erkenning van de angst van uitgevers voor digitale piraterij. Samenwerking tussen uitgevers en (depot)bibliotheken is daarom een noodzaak zodat de rechten van zowel de gebruikers als de intellectuele rechtheouders van de gedeponeerde publicaties gerespecteerd worden.

4.2.2 Overheidsinitiatieven

In 1996 bestelde de Europese Commissie een studie getiteld "Deposit collections of electronic publications"²². Een van de belangrijkste conclusies was dat depotbibliotheken een meer pro-actieve houding moeten aannemen om ook e-publicaties systematisch te verzamelen. Samenwerking tussen alle partijen verantwoordelijk voor de creatie, distributie en preservatie van digitale publicaties is een noodzaak. Een van de aanbevelingen in deze uitgebreide publicatie is de oprichting van een *"networked European deposit library"* die moet ontstaan door de inspanningen van de Europese depotbibliotheken op elkaar af te stemmen.

Ook de Raad van Europa nam samen met EBLIDA²³ in het kader van de conferentie "Libraries and Democracy" in 1998 het initiatief om algemene richtlijnen met betrekking tot bibliotheekwetgeving en – beleid kenbaar te maken.²⁴ In deze aanbevelingen krijgt de wettelijke depotcollectie (mits een billijke

¹⁸ LOR, P.J., *Guidelines for legislation for national library services. Prepared by Peter Johan Lor with the assistance of Elizabeth A.S. Sonnekus for the General Information Programme and UNISIST, Parijs (UNESCO), 1997.*

¹⁹ LARIVIÈRE (2000).

²⁰ IFLA *Statement on Legal Deposit*, Den Haag (IFLA), 2011.

²¹ *E-Legal Deposit Advocacy Pack*, s.l. (CDNL), 2012.

²² MACKENZIE OWEN & WALLE (1996)

²³ European Bureau of Library, Information and Documentation Associations (<http://www.eblida.org/>).

²⁴ *Council of Europe/EBLIDA guidelines on Library Legislation and Policy in Europe*, Straatsburg, 2000.

vergoeding voor de intellectuele rechtenhouders) een centrale rol toebedeeld in de informatievoorziening van een land: *"Depository institutions should be able to provide efficient bibliographic services of, and adequate access to, deposited publications, preferably through electronic networks in order to increase efficiency. National libraries and/or other national bibliographic agencies should actively co-operate with other governmental organisations and non-governmental organisations in order to better serve the entire library community, as well as society at large."*

Naast de reeds genoemde werken van internationale bibliotheekverenigingen die werden gepubliceerd door de UNESCO is vooral het "Charter on the Preservation of Digital Heritage" uit 2003 van belang.²⁵ Het charter benadrukt het belang van digitaal erfgoed. De lidstaten worden daarom opgeroepen om de nodige middelen vrij te maken om dit erfgoed te beschermen. Hoewel zeer algemeen van aard, bevat de tekst een concrete richtlijn die zegt dat de prioriteit bij "born digital" materiaal moet liggen.

Na de pioniersstudie uit 1996 ontwikkelde de Europese Commissie in 2005 het "Digital Libraries Initiative"²⁶ om het culturele, audiovisuele en wetenschappelijke Europese erfgoed voor iedereen (en in een online omgeving) beschikbaar te maken. Zowel in 2006 als 2011 publiceerde de Commissie de aan dit initiatief gerelateerde aanbevelingen "on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation". Een van de aanbevelingen is dat de efficiëntie van bestaande deponeringskaders verhoogd moet worden door technieken als webharvesting toe te laten.²⁷

4.2.3 Standpunten van uitgeversorganisaties

De Conference of European National Librarians (CENL)²⁸ en de Federation of European Publishers (FEP)²⁹ ondertekenden in 2000 een gezamenlijke visienota rond de "Development and Establishment of Voluntary Deposit Schemes for Electronic Publications". Het document kreeg in 2005 een revisie en geeft zeer concrete aanbevelingen voor de realisatie van vrijwillige afspraken tussen uitgevers en depotinstellingen. Een vrijwillig kader kan dienen als testfase om te komen tot een werkbaar wettelijk kader. De richtlijnen zijn echter niet bedoeld als een blueprint voor een wetgeving.

In principe komen alle digitale publicaties in aanmerking om vrijwillig gedeponeerd te worden. Uitgesloten zijn evenwel publicaties die *"substantially duplicate the content of a print publication from the same publisher already deposited"*.³⁰ In 2012 namen CENL en FEP een nieuw standpunt in. Gezien de voortgang die in tussentijd in vele landen geboekt is geven beide organisaties geen nieuwe aanbevelingen, maar brengen ze een samenvatting van kenmerken en best practices van bestaande deponeringskaders.³¹

In 2014 weidde de International Publishers Association (IPA)³² een speciaal rapport aan "Digital Legal Deposit". Hierin worden verschillende case studies onder de loep genomen met als doel te bekijken hoe de verschillende deponeringskaders in Nederland, Frankrijk, Duitsland, Italië en het Verenigd Koninkrijk in

²⁵ Charter on the Preservation of Digital Heritage, Parijs (UNESCO), 2003. Beschikbaar op: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

²⁶ Voor meer informatie, zie http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/strategies/l24226i_en.htm.

²⁷ Commission Recommendation of 27 October 2011 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation (2011/711/EU). Beschikbaar op: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:283:0039:0045:EN:PDF>.

²⁸ <http://web3.nlib.ee/cenl/>.

²⁹ <http://www.fep-fee.eu/>.

³⁰ *Statement on the Development and Establishment of Voluntary Deposit Schemes for Electronic Publications*, 2000/2005 (CENL/FEP).

³¹ *Statement on the Implementation of (Statutory and Voluntary) Deposit Schemes for Non-Print Publications*, 2012 (CENL/FEP).

³² <http://www.internationalpublishers.org/>.

de praktijk werken voor uitgevers. Hieruit wordt geconcludeerd dat "[...] *the more voluntary a digital legal deposit scheme is at the outset, the better*". Pilotprojecten waar uitgevers en depotbibliotheken vrijwillig samenwerken zijn voor IPA de ideale manier om stap voor stap te komen tot vlotte werkprocessen.³³

4.3 SITUATIESCHETS INTERNATIONAAL

Zowel in 2009 als 2011 organiseerde de British Library een internationale enquête om de mate waarin de nationale depotwetgevingen ook rekening houden met digitale publicaties in kaart te brengen. Het onderzoek uit 2009³⁴ bracht aan het licht dat:

- Veruit de meeste landen (26 van de 35 respondenten – 74%) over een bij wet geregeld deponeringskader voor offline publicaties beschikken. De reden hiervoor is ongetwijfeld dat elektronische publicaties op een offline drager relatief gemakkelijk (en op een gelijkaardige manier als gedrukte publicaties) te deponeren en verwerken zijn.
- 13 nationale bibliotheken (37%) dankzij diezelfde wetgeving ook e-boeken, e-tijdschriften en andere commerciële online publicaties verzamelen.
- In 35% van de bevroegde landen de wetgeving de nationale bibliotheek in staat stelt om het web te archiveren (via harvesting van het nationale webdomein in periodische 'snapshots').

Een soortgelijke bevraging werd in 2011 in opdracht van de CDNL breder verspreid. 52 nationale bibliotheken dienden een antwoord in³⁵:

- 79% van de respondenten geeft aan in 2012 over een bij wet geregeld deponeringskader voor offline publicaties te zullen beschikken.
- 58% rapporteert dat de wetgeving in 2012 ook de deponering van e-boeken en e-tijdschriften zal toestaan.
- 58% verwacht dat webharvesting in 2012 toegestaan zal zijn door de nationale wetgeving.

Beide studies van de British Library werden wereldwijd verspreid. Specifieke en volledige overzichten die de scope en omvang van Europese deponeringskaders in kaart brengen zijn niet voorhanden. Bovendien is het voor sommige landen moeilijk om hierover informatie terug te vinden, of geven verschillende bronnen tegenstrijdige of ambigue informatie. Wel kunnen we op basis van verschillende onderzoeken en enquêtes meer algemene conclusies³⁶ trekken voor wat betreft de lidstaten uit de Europese Unie:

- In 20 van de 28 landen (71%) werd de deponeringsplicht uitgebreid zodat ook online publicaties systematisch verzameld en bewaard moeten worden. Landen waar dit nog niet gebeurde (of waarover geen informatie terug te vinden is) zijn België, Nederland, Slowakije, Portugal, Roemenië, Tsjechië, Cyprus en Bulgarije. **ITALIE Grafiek?**

³³ *Digital Legal Deposit. An IPA Special Report*, s.l., 2014.

³⁴ STEPHENS, A. & GIBBY, R., National implementations of legal deposit, in: *Alexandria*, 22/1 (2011), p. 53 – 67.

³⁵ STEPHENS, A. & GIBBY, R., National implementations of legal deposit, in: *Alexandria*, 23/2 (2012), p. 15 – 39.

³⁶ Deze conclusies zijn gebaseerd op:

- een enquête uit 2010 van de World Intellectual Property Organization (WIPO). de antwoordformulieren zijn beschikbaar op http://www.wipo.int/copyright/en/registration/registration_and_deposit_system_03_10.html.
- De voortgangsrapporten die de lidstaten van de Europese Unie i.h.l.v. de 'Recommendation on the Digitalisation and Digital Preservation' indienden. Deze rapporten zijn beschikbaar op <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/digitisation-digital-preservation>.
- De jaarverslagen 2013-2014 van de leden van CDNL. Deze jaarverslagen zijn beschikbaar op: http://www.cdnl.info/index.php?option=com_content&view=article&id=129&Itemid=66.

- In tenminste 19 landen (68%) is webharvesting een techniek die door de nationale bibliotheken toegepast wordt om webpublicaties te verzamelen.³⁷

4.4 VORMEN EN SYSTEMEN VAN DEPONERINGSKADERS

4.4.1 Wettelijk, vrijwillig of hybride

Lunn definieerde het concept van een wettelijk depot als *"the requirement, enforceable by law, to deposit with one or more specified agencies copies of publications of all kinds reproduced in any medium by any process for public distribution, lease, or sale."*³⁸ Traditioneel komt deze taak aan de nationale bibliotheek toe, maar er kunnen ook andere instellingen aan (mee)werken. In Amerika is de parlamentsbibliotheek (Library of Congress) verantwoordelijk voor het wettelijk depot, in Senegal het nationaal archief (Archives du Sénégal) en in het Verenigd Koninkrijk zijn naast de nationale bibliotheken van Engeland, Schotland en Wales ook drie universiteitsbibliotheken aangeduid als depotbibliotheek (Bodleian Libraries in Oxford, University Library in Cambridge en Trinity College uit Dublin).

Taakverdeling: Frankrijk (// INA), Noorwegen (alles bij NB)

Door een deponeringskader in de wetgeving te verankeren worden uitgevers, drukkers en/of auteurs verplicht om een exemplaar van elke publicatie af te staan aan de nationale bibliotheekcollectie. Niet naleving wordt bestraft met een (kleine) boete of zelfs met een verbod om verder te publiceren. Alle hierboven genoemde richtlijnen van organisaties uit de bibliotheekwereld sturen aan op een wettelijke verplichting. Ze gaan ervan uit dat wettelijke fundamenten nodig zijn om een zo volledig mogelijke collectie te kunnen garanderen.

Een deponeringskader kan op verschillende manieren in de wetgeving ingewerkt worden.

- In de meeste gevallen is (zoals ook in België) de deponeringsplicht het onderwerp van een afzonderlijke wet (bijvoorbeeld de Legal Deposit Libraries Act³⁹ in het Verenigd Koninkrijk).
- In andere landen vormt deze plicht een onderdeel van een andere wetgeving: in Duitsland is het wettelijk depot ingewerkt in de nationale bibliotheekwet (Gesetz über die Deutsche Nationalbibliothek⁴⁰), in de Verenigde Staten is het een onderdeel van de auteursrechtwetgeving (Copyright Act⁴¹) en in Frankrijk is de depotplicht een afzonderlijk onderdeel van de "Code du patrimoine"⁴² die alle Franse wetten rond cultureel erfgoed bijeenbrengt.

In een beperkt aantal landen bestaat er geen wettelijk maar vrijwillig depot'. Uitgevers zijn in dit systeem niet verplicht om een exemplaar van elke publicatie af te geven. Nederland is hiervan het bekendste voorbeeld. De Koninklijke Bibliotheek in Den Haag (KB) heeft de opdracht om een 'nationale bibliotheekcollectie' samen te stellen. Ze doet dit door vrijwillige (niet bij wet verplichte) afspraken te maken met commerciële uitgevers en andere publicerende organisaties en privépersonen. In 1999 sloot de KB een akkoord af met de Nederlands Uitgeversverbond wat betreft de deponering van zowel offline als online publicaties. Deze overeenkomst werd in 2005 geëvalueerd en aangevuld met duidelijk afgelijnde clausules met betrekking tot de terbeschikkingstelling van de gedeponeerde publicaties. Ondanks het gebrek aan wettelijke verplichting ligt het dekkingspercentage (het aandeel gedeponeerde

³⁷ Voor België, Italië, Malta, Slowakije, Roemenië, Ierland, Cyprus, Bulgarije, Hongarije en Ierland is in de geconsulteerde rapporten geen informatie terug te vinden m.b.t. webharvesting.

³⁸ LUNN (1981), p.1.

³⁹ Beschikbaar op: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/28/contents>.

⁴⁰ Beschikbaar op: <http://www.gesetze-im-internet.de/dnbg/index.html>.

⁴¹ Beschikbaar op: <http://www.copyright.gov/title17/>.

⁴² Beschikbaar op: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006074236>.

werken versus de totale productie) hoog (omtrekt de 97%)⁴³. De verwachting van de KB is dat dit ook voor digitale publicaties goed gehandhaafd zal kunnen worden.⁴⁴

Een deponeringskader kan naast een wettelijke verplichting of een vrijwillige afspraak tussen diverse stakeholders ook bestaan uit een mix van beide systemen. Zoals hierboven aangegeven zijn er landen die (parallel aan een verplicht kader voor papieren publicaties) een vrijwillig schema voor de deponering van e-publicaties installeren in afwachting van een wettelijke regeling. Dit dient twee doelen:⁴⁵

- Nagaan hoe hoog het dekkingspercentage ligt in een vrijwillig schema. Dit kan bepalend zijn voor het al dan niet instellen van een meer formeel en wettelijk kader.
- Een vrijwillig schema laat toe om de meer praktische en technische problemen stapsgewijs aan te pakken zodat een passende wetgeving tot stand kan komen.

Enkele voorbeelden:

- UK: vrijwillig schema ontstaan tijdens wetgevend proces
- Duitsland: sinds 2001 (check plichtexemplare 2014 p. 113)
- Zweden: nu definitieve regeling, vroeger vrijwillig
- Australië: vrijwillige deponering, wel proces aan de gang om wet uit te breiden

De dekkingsgraad van deze vrijwillige systemen is niet meteen duidelijk.

4.4.2 Nationaal en/of regionaal

Een wettelijk depot kan op verschillende manieren opgelegd worden. Een studie uit 1999 lijst volgende mogelijkheden op: **parlementaire act of wet, ministerieel decreet of verplichting, verplichting vanwege een overheidsdepartement of een beleidsbrief...**⁴⁶ In de meeste landen wordt dit deponeringskader op het nationale niveau geïmplementeerd. In sommige (veelal federale) landen zijn er ook bevoegdheden weggelegd voor de regio's.

Frankrijk is een voorbeeld waar het wettelijk depot voor digitale publicaties zeer centraal aangestuurd wordt. De nationale wetgeving bepaalt dat de Bibliothèque Nationale de France (BNF) verantwoordelijk is voor het selecteren, verzamelen (via deponering of harvesting), ontsluiten en bewaren van digitale publicaties die op het volledige Franse grondgebied verschijnen. Digitale publicaties moeten, in tegenstelling tot gedrukte publicaties, niet in een regionale depotbibliotheek gedeponeerd worden. Een zeer recent arrest van het Franse ministerie van cultuur maakt het wel mogelijk dat de 26 regionale "bibliothèques de dépôt légal imprimeur" toegang kunnen verschaffen tot de digitale depotcollectie.⁴⁷ De mediatheek Emile Zola in Montpellier is sinds kort de eerste instelling die deze dienst aanbiedt.

In het Verenigd Koninkrijk zijn in totaal zes bibliotheken aangeduid als depotbibliotheek: naast de British Library (BL) nog twee andere nationale bibliotheken (Schotland en Wales) en drie universiteitsbibliotheken van Oxford, Cambridge en Trinity College. In tegenstelling tot het Franse model wordt het deponeringskader voor e-publicaties in het Verenigd Koninkrijk niet centraal maar in een samenwerkingsverband tussen deze zes bibliotheken uitgetekend:

⁴³ Dit cijfer wordt geciteerd in het 'Jaarverslag 2013' van de KB Den Haag. Beschikbaar op: <http://www.kb.nl/organisatie-en-beleid/jaarverslagen>.

⁴⁴ Mailverkeer op 29-10-2014 met Adriaan Lemmen, Relatiebeheerder in de afdeling 'Collecties' in de Koninklijke Bibliotheek van Nederland.

⁴⁵ MUIR, A., BUTTLER, D. en MOSSINK, W., Legal Alignment, in: McGOVERN, N.Y. en SKINNER, K., *Aligning National Approaches to Digital Preservation*, Atlanta, 2012, p. 43 – 74.

⁴⁶ JASION, J.T., *The international guide to legal deposit*, Aldershot, 1991, p. 7.

⁴⁷ Arrest van 16 september 2014. Beschikbaar op: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000029546373&categorieLien=id>.

- Er geldt een en dezelfde depotwetgeving voor alle landen en regio's in de UK. Er zijn geen lokale of regionale wetgevingen in bijvoorbeeld Schotland of Wales.
- Deze zes depotbibliotheken delen dezelfde digitale infrastructuur⁴⁸ voor de deponering en terbeschikkingstelling van de digitale publicaties. Deze digitale omgeving is ontwikkeld door de BL, en wordt (met financiële ondersteuning van de andere depotbibliotheken) onderhouden door de BL. Tussen de BL en de andere bibliotheken zijn service level agreements vastgelegd met betrekking tot de performantie van het systeem. Deze infrastructuur bestaat uit vier met elkaar geconnecteerde digitale opslagplaatsen (servers) in St. Pancras, Boston Spa, Aberystwyth (nationale bibliotheek van Wales) and Edinburgh (nationale bibliotheek van Schotland). De drie universiteitsbibliotheken connecteren via de server in de BL om de collectie terbeschikking te stellen.
- De drie nationale bibliotheken contacteren de uitgevers op het eigen grondgebied en zorgen ervoor dat ze hun e-publicaties deponeren in de gemeenschappelijke infrastructuur. Kleinere uitgevers van meer grijze literatuur (individuen, organisaties...) overhandigen hun e-publicaties eerst aan de nationale bibliotheek (bvb. via ftp), die het digitale bestand dan in het overkoepelende systeem invoert. Uitgevers zijn bij wet verplicht om bibliografische metadata van de gedeponeerde werken mee aan te leveren. Deze metadata worden (indien nodig) gezamenlijk verrijkt en vervolgens door de BL aan de depotbibliotheken doorgegeven.
- De andere drie universiteitsbibliotheken zijn alleen verantwoordelijke voor de terbeschikkingstelling van de volledige digitale depotcollectie. Deze digitale collectie is een en ondeelbaar en er is geen sprake van een specifiek Schotse, Welshe of Britse collectie.

Darryl Mead⁴⁹, plaatsvervangend hoofdbibliotecaris van de Nationale Bibliotheek van Schotland, geeft in een gesprek aan dat expertisedeling en kostendeling en -efficiëntie de belangrijkste voordelen zijn van dit samenwerkingsverband. Naast voordelen plaatst het de zes bibliotheken ook voor enkele technische problemen en uitdagingen:

- De voortdurende ontwikkeling van de gedeelde digitale infrastructuur ligt in handen van de BL. De overige depotbibliotheken hebben echter geen invloed op het interne beleid van de BL. Wanneer deze een tijd geleden besliste om drastisch te besparen op hun IT-departement, had dit onvermijdelijk gevolgen op de ontwikkeling van het systeem.
- De zes depotbibliotheken gebruiken vijf verschillende bibliotheekbeheersystemen. Dit maakt van de workflow met betrekking tot metadatering een complexe zaak.
- De universiteitsbibliotheken geven vanop afstand toegang tot de collectie. Connecteren met de servers in de BL verloopt traag en moeizaam. Deze bibliotheken willen hun studenten en onderzoekers zo efficiënt mogelijk toegang kunnen verschaffen. Dit zorgt er voor dat ze sommige publicaties momenteel liever nog op papier gedeponeerd krijgen. De nationale bibliotheken daarentegen ontvangen alles liever alleen nog in digitale vorm, om fysieke opslagplaats te sparen.

Zowel Frankrijk als het Verenigd Koninkrijk zijn voorbeelden waar het wettelijk depot uitsluitend door de nationale wetgeving opgelegd wordt. Er zijn ook landen waar parallel aan het nationale schema een regionale of provinciale depotwetgeving van kracht is. In Duitsland bijvoorbeeld is er zowel een deponeringsplicht bij de nationale bibliotheek (DNB) als een bijkomende regionale depotplicht van kracht. De DNB verzamelt hierdoor de volledige nationale productie, de regionale bibliotheken verzamelen en bewaren aanvullend de regionale productie.

⁴⁸ Voor meer informatie over de digitale infrastructuur:
<http://www.bl.uk/aboutus/legaldeposit/websites/security/>.

⁴⁹ Gesprek Darryl Mead

De Duitse nationale wetgeving werd in 2006 aangepast zodat ook online publicaties bij de DNB gedeponeerd moeten worden. Sindsdien hebben ook zeven Länder de regionale depotplicht voor papieren publicaties uitgebreid. De verwachting is dat nog andere regio's zullen volgen.⁵⁰

De aanvullende depotplicht in de Bundesländern heeft uiteraard een impact op de uitgevers, die in meer dan een instelling een exemplaar van elke publicatie moeten deponeren. Beide deponerinskaders werken momenteel immers naast en onafhankelijk van elkaar. Wel zijn er pogingen ondernomen om samenwerking tussen de regionale bibliotheken en de DNB tot stand te brengen. Een eerste poging om tot gedeelde collectieafspraken te komen stagneerde omdat de auteursrechtelijke obstakels te hoog bleken. Momenteel onderzoekt men de mogelijkheden om ook de regionale depotbibliotheken toegang te laten verschaffen tot de digitale krantencollectie van de DNB.⁵¹

Deze redelijk ingewikkelde situatie in Duitsland is organisch ontstaan. De regionale depotbibliotheken in de 16 Bundesländer hebben immers een veel langere verzameltraditie en bijhorende wetgeving dan de DNB. Bovendien staan ze dicht bij kleinere en meer lokale uitgeverijen zodat ze (beter dan de DNB) in staat zijn om grijze literatuur te verzamelen. In de praktijk vervullen de regionale depots niet alleen een zuiver regionale taak maar hebben ze ook op nationaal niveau een belangrijke functie:⁵²

- Veiligheid: indien de productie van het gedrukte erfgoed op meer dan een plaats bewaard wordt, verkleint dit het risico op eventueel totaal verlies door calamiteiten.
- Beschikbaarheid: in uitgestrekte landen bespaart de geografische spreiding van meerdere depotbibliotheken het publiek heel wat afstanden.
- Volledigheid: hoewel er altijd een aantal publicaties door de mazen van het net glijpen, streven depotinstellingen naar een zo hoog mogelijke graad van volledigheid. Regionale depotbibliotheken, die zowel geografisch als cultureel dicht staan bij de lokale uitgeverijen, dragen hiertoe hun steentje bij.

Deze doelstellingen gelden alle drie in een gedrukte wereld. In een digitale omgeving zijn de eerste twee doelstellingen minder relevant. Een duurzame en betrouwbare bewaring van digitale bestanden dient sowieso op meerdere plaatsen of servers te gebeuren, en een digitaal bestand hoeft niet noodzakelijk op dezelfde fysieke plaats geconsulteerd te worden als de locatie waar de servers opgesteld staan.

Het samenwerkingsverband in het Verenigd Koninkrijk lijkt op deze nieuwe digitale situatie in te spelen. De veiligheid en beschikbaarheid van de digitale depotcollectie wordt gegarandeerd door de gedeelde technische infrastructuur. De drie nationale bibliotheken onderhouden ieder op zich contacten met de eigen lokale uitgeverijen en sporen zelf de meer grijze literatuur op. Eenzelfde tendens is merkbaar in Frankrijk waar de regionale bibliotheken mee verantwoordelijk zijn voor het selectieproces van te archiveren (lokale) websites.⁵³ De pogingen in Duitsland tot samenwerking tussen de DNB en de depotbibliotheken in de Bundesländer wijzen in dezelfde richting.

⁵⁰ Baden-Württemberg, Hamburg, Hessen, Nordrhein-Westfalen, Sachsen, Sachsen-Anhalt en Thüringen hebben de regionale depotplicht uitgebreid: EULER, E. en STEINHAEUER, E.W., Pflichtexemplare im digitalen Zeitalter – Ist alles geregelt oder besteht Nachbesserungsbedarf?, in: HINTE, O. en STEINHAEUER, E.W., *Die Digitale Bibliothek und ihr Recht – ein Stiefkind der Informationsgesellschaft? Kulturwissenschaftliche Aspekte, technische Hintergründe und rechtliche Herausforderungen des digitalen kulturellen Speichergedächtnisses*, Münster, 2014.

⁵¹ JENDRAL, L., *Die elektronische Pflicht in den Bundesländern*, in: *Bibliotheksdienst*, 47/8-9 (2013), p. 592 – 596.

⁵² DE BAUW, K., *Voorstellen voor een wettelijk depot bij de Vlaamse Gemeenschap. Verslag van het voorbereidende studiewerk en discussietekst*, Antwerpen (Stichting Nationale Bibliotheek van de Vlaamse Gemeenschap v.z.w.), 1989.

⁵³ BONNEL, S. en OURY, C., *La sélection de sites web dans une bibliothèque nationale encyclopédique : une politique documentaire partagée pour le dépôt légal de l'internet à la BnF*, s.l. (IFLA), 2014.

4.4.3 Combinatie

Uit het voorgaande blijkt dat er niet een gangbaar model is voor een wettelijk depot. In de praktijk zijn vele combinaties mogelijk tussen wettelijke, vrijwillige of hybride systemen die al dan niet uitsluitend op nationaal of in combinatie met een aanvullend kader op regionaal niveau toegepast worden. Enkele voorbeelden:

- Nederland: volledig vrijwillig kader op nationaal niveau voor zowel gedrukte als digitale (online) publicaties.
- Noorwegen, Zweden, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk: bij nationale wet verplicht deponeringskader voor zowel gedrukte als digitale (online) publicaties. Er zijn geen regionale depotwetgevingen.
- Oostenrijk: hybride model op nationaal niveau. Er geldt een bij nationale wet verplichte deponering bij de Oostenrijkse Nationale Bibliotheek (ÖNB) van "periodischer elektronischer Medien" (websites, e-tijdschriften...). Uitgevers kunnen niet-periodieke e-publicaties (bvb. e-boeken) vrijwillig deponeren. In de Bundesländer zijn er geen regionale depotwetgevingen. De Landesbibliotheken en enkele universiteitsbibliotheken mogen toegang verschaffen tot de nationale depotcollectie. Ook mogen de regionale depotbibliotheken bij de ÖNB een verzoek indienen om bepaalde publicaties of websites te harvesten. De ÖNB wil de wetgeving aanpassen zodat regionale depotbibliotheken digitale publicaties op eigen initiatief kunnen opvragen of harvesten.⁵⁴
- Duitsland: verplicht kader op nationaal niveau (met regionale aanvullingen). Cfr. supra.
- Australië: hybride model op nationaal niveau (met regionale aanvullingen). Gedrukte publicaties moeten verplicht gedeponeerd worden bij de nationale bibliotheek, voor de deponering van digitale publicaties werkt de overheid aan een wetsuitbreiding. In tussentijd kunnen e-publicaties vrijwillig gedeponeerd worden. In de verschillende staten en territoria is de situatie complexer: in sommige regio's is er geen aanvullende depotplicht, in sommigen geldt deze alleen voor papieren publicaties en in nog andere regio's moeten digitale publicaties (in tegenstelling tot de nationale wetgeving) wel verplicht lokaal gedeponeerd worden.⁵⁵

4.5 OVERLEGSTRUCTUUR

Of een deponeringskader op nationaal of regionaal en bij wet of vrijwillig uitgeschreven wordt, sowieso is het noodzakelijk dat de depotbibliotheek en diegenen verantwoordelijk voor de deponering (uitgevers) goede relaties met elkaar onderhouden. De bibliothecaris van de nationale bibliotheek van Schotland zegt hierover *"It is all about a positive approach to the publishers and engaging with them"*. In verschillende landen werd een permanent overlegorgaan met vertegenwoordigers van beide partijen ingebouwd, waar ook eventuele geschillen uitgesproken kunnen worden:

- Verenigd Koninkrijk: het Joint Committee on Legal Deposit (JCLD) is samengesteld uit vertegenwoordigers van de zes depotbibliotheken en uitgeversorganisaties. Deze vergadering heeft als bedoeling om de implementatie van de depotwetgeving op te volgen.⁵⁶
- Frankrijk: sinds 2012 werkt de BNF samen met het Syndicat National de l'Édition (verbond van Franse uitgevers). Voor de deponering van e-boeken bijvoorbeeld werden twee werkgroepen

⁵⁴ Mailverkeer op 05-11-2014 met Christian Recht, werknemer bij de ÖNB in de afdeling "Interne Revision". Als reden om de wetgeving aan te willen passen geeft hij aan dat *"regional or university libraries have a different focus and might therefore want to collect other sites or in different details/methods than we do as a national library"*.

⁵⁵ Voor een gedetailleerd overzicht, zie <http://www.nla.gov.au/legal-deposit/requirements-australia-wide>.

⁵⁶ Meer informatie op <http://www.bl.uk/aboutus/legaldeposit/complaints/jcld/>.

opgericht: een groep werkt rond de legale aspecten van de wetgeving, een andere werkt de technische en functionele principes uit.⁵⁷

- **Duitsland: mail Cornelia Diebel en check wet op de nationale bibliotheek**
- Japan: in 1999 werd de Legal Deposit System Council opgericht en heeft als doel het wettelijke deponeringskader te verbeteren en managen. De raad bestaat naast vertegenwoordigers van de nationale bibliotheek en auteurs- en uitgeversverenigingen ook uit externe experts op het gebied van auteursrechtwetgeving, administratief recht...⁵⁸
- Zuid Afrika: het Legal Deposit Committee coördineert en promoot de implementatie van de nationale depotwetgeving. Dit overlegorgaan bestaat uit vertegenwoordigers van de depotbibliotheken, de overheid, uitgeversverenigingen en experts uit de informatie- en bibliotheekwetenschappen.⁵⁹

⁵⁷ DERROT, S. en OURY, C., *Ebooks: rather electronic or book? Extending legal deposit to ebooks at the Bibliothèque nationale de France*, s.l. (IFLA), 2014.

⁵⁸ AKIYAMA, T., *Struggles of the National Diet Library in Collecting Online Publications in Japan*, s.l. (IFLA), 2014.

⁵⁹ Voor meer informatie zie <http://www.nlsa.ac.za/index.php/legal-dep-committee>.

5 BUITENLANDSE CASE STUDIES

5.1 UITDAGINGEN BIJ DE DEPONERING VAN DIGITALE PUBLICATIES

De implementatie van een wettelijk of vrijwillig depot voor elektronische documenten hangt niet alleen af van een voldoende uitgewerkte wetgeving of afsprakennota, er zijn ook procedures nodig om de deponering succesvol uit te voeren en te controleren. Dit hoofdstuk lijst de belangrijkste uitdagingen en problemen om een deponeringskader voor digitale publicaties te realiseren op.⁶⁰ De case studies illustreren hoe men deze uitdagingen in het buitenland aanpakt.

5.1.1 Definities

Bij het uitschrijven (in een wetgeving of contract tussen depotbibliotheek en uitgever) van een digitaal deponeringskader botst men op het gebrek aan sluitende definities. Concepten die je in de gedrukte wereld eenduidig kan interpreteren en benoemen zijn in een digitale wereld veel vager. Hoe definieer je wat een 'e-boek' is? Is een 'fundel' een apart publicatietype, of een speciale vorm van een e-boek? Wie is de 'uitgever' of wat is de 'plaats van uitgave' van een webpagina?

Bovendien duiken op internet voortdurend nieuwe vormen van communicatie op. Hoeveel van deze informatie we als een volwaardige publicatie moeten beschouwen staat open voor discussie. Een depotwetgeving die een overzicht geeft van de publicatietypes die wel of niet verzameld moeten worden loopt hierdoor het gevaar snel gedateerd te zijn. Om dit te vermijden raden de richtlijnen van IFLA/UNESCO en CDNL aan om de definities van te deponeren (elektronische) documenten 'formaat- en mediumneutraal' te formuleren.⁶¹ Dit moet er voor zorgen dat de wet de tand des tijds doorstaat en kan overleven in de snel veranderende informatiemaatschappij.

Noorwegen was een van de eerste landen die het wettelijke depot in 1989 uitbreidde met elektronische publicaties. Het wordt algemeen beschouwd als een na te volgen voorbeeld. De definities in de Noorse wet zijn zorgvuldig verwoord zodat documenten ongeacht het formaat, nu en in de toekomst, verzameld worden:

- Medium: a means of storing information
- Document: one or more identical copies of a medium, by which information is stored for subsequent reading, listening, showing, or transmission
- Publisher: any person who at his own expense produces or arranges for the production of a document to make it available to the public
- Producer: any person who produces copies of a document for a publisher
- Importer: any person who at his own expense brings into the country documents published abroad in order to make them generally available in Norway

⁶⁰ De opsomming van deze uitdagingen is gebaseerd op: MUIR, A., Legal deposit of Digital Publications: A Review of Research and Development Activity, in: *Proceedings of the ACM/IEEE-CS Joint Conference on Digital Libraries (1st, Roanoke, Virginia, June 24-28, 2001)*, p. 165 – 173.

⁶¹ CDNL (1996), p. 8; CDNL (2000), p. 4, LARIVIÈRE (2000), p. 40.

Op basis van bovenstaande definitie kan een medium bestaan uit papier, film, magnetische tape... Van zodra informatie aan het medium toegevoegd is, wordt het een document. Een document kan gedupliceerd worden in een of meer identieke kopieën. Een nieuwe editie die geen identiek duplicaat is van het origineel, beschouwd men als een nieuw document. Indien dezelfde informatie beschikbaar is op twee dragers, bvb. papier en microfilm, zijn dit twee verschillende documenten. Kopieën van documenten die 'generally' (niet in een beperkte kring) beschikbaar gemaakt worden moeten bij de nationale bibliotheek van Noorwegen gedeponeerd worden.⁶²

Sommige landen zoals Zuid-Afrika⁶³ inspireerden zich op de Noorse wet om de eigen depotwetgeving uit te breiden met digitale en online publicaties. Ze maken gebruik van een minutieus opgebouwde set aan definities die in een geheel zowel een off- als online wereld omschrijft.

Andere landen zoals Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk bouwden verder op hun bestaande deponeringskader voor gedrukte of offline publicaties. Ze voegden in de wetteksten (eveneens in algemene bewoordingen) toe dat ook digitale online publicaties gedeponeerd moeten worden.

- Frankrijk: "*Sont également soumis au dépôt légal les signes, signaux, écrits, images, sons ou messages de toute nature faisant l'objet d'une communication au public par voie électronique*"⁶⁴
- Duitsland: "*Medienwerke in unkörperlicher Form sind alle Darstellungen in öffentlichen Netzen*"⁶⁵
- Verenigd Koninkrijk: "*Electronic publication means an on line or off line publication including any publication in electronic form*"⁶⁶

In deze landen is de wetgeving opgedeeld in specifieke principes en procedures voor zowel de 'klassieke' gedrukte als digitale (online) publicaties.

5.1.2 Selectie

De UNESCO-richtlijnen van Larivière stellen dat zowel online, offline als dynamische digitale publicaties onderdeel moeten vormen van een bij wet geregeld deponeringskader, ongeacht de praktische en technische problemen dat dit voor sommige publicatietypes met zich mee brengt. De argumentatie is dat een depotbibliotheek moeilijk te verzamelen publicaties meteen (en zonder bijkomend wetgevend initiatief) moet kunnen opvragen van zodra er een oplossing is voor deze problemen.⁶⁷ De hierboven aangehaalde ruime definities maken dit principe mogelijk.

Een wettelijk depot streeft dan ook naar volledigheid. Dit ideaal is gebaseerd op het principe om het nationale erfgoed in zijn volledigheid te bewaren, ontsluiten en preservieren, los van enig moreel, politiek of artistiek waardeoordeel. Vanuit een praktisch oogpunt is deze doelstelling voor digitale publicaties onmogelijk te bereiken. Zeker voor online publicaties geldt dat hun inhoud vaak veranderlijk of vluchtig ("volatile"⁶⁸) is:

⁶² RUGAAS, B., Legal deposit and bibliographic control of new media in Europe, in: *Bulletin. Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche*, LIBER (1989), p. 156-170.

⁶³ De Zuid-Afrikaanse 'Legal Deposit Act' is beschikbaar op: <https://www.dac.gov.za/sites/default/files/Legislations%20Files/act54-97.pdf>.

⁶⁴ Artikel L. 131-2 van de Code du patrimoine.

⁶⁵ Artikel 3 (3) van de Gesetz über die Deutsche Nationalbibliothek (DNBG).

⁶⁶ Artikel 14 van de Legal Deposit Libraries Act.

⁶⁷ LARIVIÈRE (2000), p. 42.

⁶⁸ MACKENZIE OWEN & WALLE (1996), p. 3.

- Voor sommige online publicaties is het onmogelijk een afgewerkte editie te onderscheiden omdat ze continu aangepast of bijgewerkt worden ('dynamische publicaties'⁶⁹). Denk bijvoorbeeld aan een webpagina die 'on the fly' gegeneerd wordt op basis van de gegevens opgeslagen in een databank.
- De eenvoud waarmee op internet documenten verspreid en gepubliceerd worden maakt dat er van eenzelfde 'werk' verschillende versies beschikbaar kunnen zijn (postprint, preprint...).
- Ook kan eenzelfde publicatie verspreid worden in verschillende formaten (.pdf, .epub, .ibooks...), zonder dat dit invloed heeft op de inhoud van de publicatie.

Een andere moeilijkheid bij het verzamelen van online publicaties is dat soms nog een offline versie van dezelfde publicatie gedrukt wordt ('parallele publicaties'). De vraag stelt zich of beide publicatievormen aan de depotcollectie toegevoegd moeten worden. In een digitale omgeving kan bovendien iedereen publiceren wat het moeilijk maakt om letterlijk alle uitgevers te identificeren.

Bendik Rugaas, voormalig bibliothecaris van de Noorse nationale bibliotheek, gaf hierover in 1988 een presentatie op het jaarlijkse IFLA-congres met de titel 'The end of all and forever'. Hij gaf als eerste aan dat selectie in de digitale informatie-explosie noodzakelijk is. *"What should be kept in original form and for how long should we keep it. Do we need to keep it all? What could be kept transformed to a new storage medium or kept for a given amount of time only?"*⁷⁰

De algemene (en soms tegenstrijdige) depotrichtlijnen die werden verspreid door IFLA, UNESCO, de Europese Commissie, CDNL en CENL/FEP geven een indicatie van welke keuzes en selecties gemaakt moeten worden. Hoe een land dit praktisch het best aanpakt blijft in de richtlijnen onduidelijk. Dit hangt ongetwijfeld af van het budget, personeel en de expertise die in de depotinstelling(en) beschikbaar is:

- Algemene prioriteiten:
 - *"Priority should be given to publications by 'official' publishers and other organisations of which the primary business activity is the creation for public distribution or access of information products. This should include both copyright and licensed materials. When sufficient coverage of these publishers has been achieved, the deposit library should develop procedures for acquiring public domain and grey literature. Documents distributed by private individuals should only be included on a voluntary basis, or excluded."* - MACKENZIE OWEN J.S. & WALLE J.v.d. (1996), p. 22.
 - *"Focus initially on publications from traditional, long-established publishers and gradually develop relationships with other, newer publishers"* – CDNL (1996), p. 35.
- Deponering van dynamische documenten:

⁶⁹ LARIVIÈRE (2000): *"A dynamic publication is one that is kept up-to-date on a permanent basis, sometimes weekly, daily or hourly and sometimes even on a continuous basis (real-time updating)"* (p. 41)

⁷⁰ RUGAAS (1991), p. 159. Rugaas is niet de enige die pleit voor selectiemechanismen. Alle richtlijnen geven aan dat vormen van selectie noodzakelijk zijn:

- MACKENZIE OWEN & WALLE (1996): *"Even when electronic deposit has been fully developed, acquisition and preservation of all electronic publications will prove to be impossible There is therefore a need for selection guidelines based on well-defined criteria"* (p. 21)
- CDNL (1996): *"However, there should be no compulsion on the national library to take everything and the national library should put in place a collection development policy which enables it to select appropriate items for its collections."* (p. 13)
- IFLA (2011): *"However, as the Internet widens the possibilities for all users to publish content online, comprehensiveness may not be possible for such publications; instead representative selections would fulfill this requirement"* (p. 2)
- CDNL (2012): *"And, given the vastness of the digital publishing universe, legislation should be drafted in such a way as to permit selective archiving."* (p. 4)

- *"Publications which are frequently updated should in principle be deposited frequently enough to obtain all information contained in them during their lifetime. If the appropriate resources are not available, try to obtain representative samples."* – CDNL (1996), p. 36.
- *"Dynamic documents (i.e. documents which are frequently updated, such as on-line databases) should in principle be deposited frequently enough to preserve all information contained in the publicaion during its lifetime. However, when the cost of this is considered to be prohibitive, the deposit library should aim to preserve representative samples which should include at least the first and last version published."* - MACKENZIE OWEN J.S. & WALLE J.v.d. (1996), p. 22.
- *"Dynamic on-line electronic publications (i.e. the ones kept up-to-date on an ongoing basis) should also be subject to legal deposit. The deposit could be handled through a "snapshot" deposit on a regular basis and when the title ceases to be published/produced. The first version of a dynamic on-line electronic publication should always be deposited. Databases made up of unorganized or unedited data should not be an object of legal deposit."* - LARIVIÈRE (2000), p. 53.
- Versiebeheer:
 - *"[...] preprints are to be excluded."* - MACKENZIE OWEN J.S. & WALLE J.v.d. (1996), p. 22.
- Formaten:
 - *"[...] In the case of parallel electronic versions, a single version (in a format and medium preferred by the deposit library) should be acquired."* - MACKENZIE OWEN J.S. & WALLE J.v.d. (1996), p. 23.
 - *"For publications in a non-print medium, the choice of non-print format to be deposited should also be dictated by its suitability for long-term preservation, subject to reasonableness in the costs of depositing it and provided that the content does not substantially differ between non-print formats. For publications that are delivered to the deposit library by a publisher, the choice of format is usually decided by mutual agreement between the publisher and national library. Schemes may permit the national library to specify preferred formats, but would not require publishers to deposit in a format that they do not already use in making the work available to the public."* - CENL/FEP (2012), p. 5.
- Parallele publicaties:
 - *"In the case of parallel print and electronic versions of a publication, both versions should be acquired."* - MACKENZIE OWEN J.S. & WALLE J.v.d. (1996), p. 23.
 - *"For publications produced in print and electronic forms in parallel, decide whether or not there are sufficient differences between them to make it worth acquiring both."* - CDNL (1996), p. 36.
 - *"Where substantially the same content is published in more than one medium such as print, offline, online or downloadable, the publisher is normally only required to deposit the content once and the choice of medium or media in which it is deposited should be normally be dictated by preservation needs. Deposit schemes may specify whether copies are to be deposited in all the available media, in just one medium, or other alternatives such as specifying a default medium (print) with the option of mutually agreeing a non-print alternative medium instead."* - CENL/FEP (2012), p. 5.

In de praktijk maken buitenlandse depotwetgevingen en deponeringskaders op verschillende manieren een selectie in de veelheid aan digitale informatie. Een overzicht:

Selectiemechanismen in de wetgeving:

1. Digitaal vs. fysiek

Hoewel er internationaal een consensus bestaat dat ook digitale publicaties verzameld en duurzaam bewaard moeten worden, staat de relatie van deze e-publicaties ten opzichte van hun (eventuele) versie op papier ter discussie. Moet een e-publicatie verzameld worden wanneer diezelfde publicatie al op papier bewaard wordt? Buitenlandse voorbeelden geven aan dat er op deze vraag verschillende antwoorden zijn:

- Deponering in een medium:
 - In het Verenigd Koninkrijk moet van publicaties die zowel op papier als digitaal verschijnen alleen de gedrukte versie gedeponereerd worden. Uitgevers en depotbibliotheek kunnen in onderling overleg wel beslissen om alleen de digitale versie te deponeren.⁷¹ In de praktijk blijkt dat zowel uitgevers als depotbibliotheken gradueel willen overschakelen naar deponering in uitsluitend digitaal formaat.⁷²
 - In Zweden stelt het wetgevend kader dat parallelle publicaties alleen in print gedeponereerd moeten worden.⁷³ Aangezien het voor sommige uitgevers niet evident is om uitsluitend aan te leveren wat 'uniek' op het web verschijnt, hanteert de Zweedse nationale bibliotheek hierin een pragmatische houding. Het is voor uitgevers toegestaan om digitaal materiaal aan te leveren, ook al wordt dezelfde informatie ook in printvorm gedeponereerd.⁷⁴
- Deponering in beide media:
 - In landen als Noorwegen⁷⁵ en Kroatië⁷⁶ worden parallelle publicaties zowel in print als digitaal gedeponereerd.
- Deponering in beide media, sommige publicatietypes alleen digitaal
 - In Frankrijk geldt als algemene regel dat parallelle publicaties in beide media gedeponereerd moeten worden. Wel kan de BNF, dankzij een decreet dat de depotwetgeving implementeert, uitgevers voorstellen om in plaats van een fysiek (papieren) object een strikt identiek digitaal bestand te deponeren.⁷⁷ Tot dusver gebruikt de BNF deze uitzondering voor de deponering van zeer grote publiciteitsposters en de deponering van regionale krantentitels (zodat alleen nog de 'nationale' editie op papier gedeponereerd wordt).⁷⁸

⁷¹ Artikel 14 (1) uit de Legal Deposit (Non-Print Works) Regulations (2013) stelt: "*Where substantially the same work is published in the United Kingdom in print and in one or more non-print media, the duty [...] of the Act applies only in relation to its publication in print unless the publisher and the deposit library agree that instead the duty [...] of the Act applies in relation to its publication in one of the non-print media in which the work is published*".

⁷² [Gesprek Darryl](#)

⁷³ Lag (2012:492) om pliktexemplar av elektroniskt material. Beschikbaar op (in het Zweeds): <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20120492.htm>.

⁷⁴ NILSSON, P., *Collecting bits and pieces – the development of methods for handling e-legal deposit of on-line news material at The National Library of Sweden*, s.l. (IFLA), 2014.

⁷⁵ [Gesprek met](#)

⁷⁶ [Gesprek met](#)

⁷⁷ Decreet nr. 93-1429 van 31 december 1993, artikel 9 (aangepast in 2006): "*[...] la Bibliothèque nationale de France peut demander le dépôt d'un fichier numérique se substituant au dépôt du document imprimé, graphique*

- In Duitsland heeft de DNB de keuze welke versies ze opvraagt van publicaties die op verschillende media (of in verschillende formaten) verschijnen. De algemene praktijk van de DNB is dat ze alle publicaties (behalve eindwerken van studenten) zowel op papier als digitaal verzamelt en bewaart.⁷⁹ De wet voorziet een uitzondering voor kranten. Deze moeten slechts in een medium gedeponeerd worden.⁸⁰ Sinds 1990 verzamelt de DNB dan ook geen papieren kranten meer. Tot 2010 werden alleen kopieën op microfilm van de papieren kranten bewaard, momenteel worden kranten digitaal gedeponeerd.⁸¹

In verschillende landen sluiten depobibliotheken afspraken met uitgevers om de digitale bron- of printbestanden van gedrukte publicaties te deponeren. Deze bestanden zorgen voor bijkomende ontsluitingsmogelijkheden en maken digitalisering in de toekomst overbodig. De bronbestanden zelf worden echter niet gepubliceerd en publiekelijk verspreid. Ze vallen dan ook niet onder een wettelijk deponeringskader. In sommige landen worden tussen uitgever en depotinstelling vrijwillige afspraken gemaakt om deze bestanden te verzamelen:

- In Noorwegen worden momenteel 35 van de ongeveer 250 beschikbare krantentitels zowel op papier als digitaal (bronbestanden) gedeponeerd. De nationale bibliotheek onderhandelt voortdurend met andere uitgevers om meer titels toe te voegen. In sommige gevallen sluit de nationale bibliotheek meteen een tweede akkoord af met de uitgevers om hun krantenarchief te digitaliseren. De uitgever betaalt dan 50% van de digitaliseringskosten. Een nakende wijziging van de Noorse depotwetgeving wordt verwacht om de nationale bibliotheek het recht te geven ook de digitale bronbestanden op te vragen, zodat individuele onderhandelingen niet meer gevoerd hoeven te worden.⁸²
- In Nederland geeft het 'Collectieplan 2010-2013' (dat ook voor 2014 geldt) van de KB Den Haag aan dat men vanaf 2010 actiever digitaal zal acquireren. "*Veel uitgevers hebben immers een volledige versie in pdf beschikbaar. De doelstelling is om de volledige output aan grijze literatuur en een substantieel deel van de monografieën met ISBN in 2013 digitaal te verwerven. Dit betekent concreet een daling van 18.000 gedrukte monografieën en een stijging van 19.000 digitale versies*".⁸³ De bronbestanden dienen met andere woorden als substituut voor de gedrukte publicatie.

ou photographique. Les modalités de ce dépôt sont définies en accord avec les déposants". Beschikbaar op: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006082758&dateTexte=20110520>.

⁷⁸ STIRLING, P. en ILLIEN, G., *The state of e-legal deposit in France: looking back at five years of putting new legislation into practice and envisioning the future*, s.l. (IFLA), 2011.

⁷⁹ **Gesprek met Cornelia**

⁸⁰ Artikel 4 (15) van de Verordnung über die Pflichtablieferung von Medienwerken an die Deutsche Nationalbibliothek (Pflichtablieferungsverordnung - PflAV) stelt dat "*Zeitungen, wenn diese nach Maßgabe der Bibliothek in einer zur Archivierung und Bereitstellung geeigneten unkörperlichen Form abgeliefert wurden*" niet als fysieke entiteit (op papier) gedeponeerd moeten worden. Beschikbaar op: <http://www.gesetze-im-internet.de/pflav/index.html>.

⁸¹ SOLBERG, S., *Managing e-legal deposit of electronic versions of daily newspapers in Germany*, s.l. (IFLA), 2014.

⁸² SOLBAKK, S.A., *Implementation of digital deposit at the National Library of Norway*, s.l. (IFLA), 2014.

⁸³ Collectieplan 2010-2013. Fysiek en digitaal integraal, Den Haag (Koninklijke Bibliotheek van Nederland), 2010, p. 22. Beschikbaar op: <http://www.kb.nl/organisatie-en-beleid/collectieplan-2010-2013>.

2. Persoonlijke en in beperkte kring verspreide data

Als uitgangspunt geldt dat alleen informatie die 'ter beschikking van het publiek' wordt gesteld (als onderscheid met bijvoorbeeld archivalische documenten) gedeponeerd hoeft te worden. Persoonlijke en private gegevens (bvb. e-mails) of informatie die slechts voor een beperkt aantal lezers bedoeld is (bvb. materiaal dat alleen gedeeld wordt in een privaat netwerk, zoals een intranet) worden niet gedeponeerd. Deze uitzonderingen worden in de wetgeving ingeschreven:

- Verenigd Koninkrijk: "*work which contains personal data and which is only made available to a restricted group of persons*"⁸⁴ wordt niet gedeponeerd.
- Frankrijk: "*On entend par communication au public par voie électronique [...] de signes de signaux, d'écrits, d'images, de sons ou de messages de toute nature qui n'ont pas le caractère d'une correspondance privée*".⁸⁵
- Duitsland: "*Nicht abzuliefern sind: [...] E-Mail-Newsletter ohne Webarchiv; Netzpublikationen, die nur einer privaten Nutzergruppe zugänglich gemacht sind*".⁸⁶

3. Uitsluiten van bepaalde publicatietypes

Alle depotwetgevingen in de ons omringende landen volgen de algemene richtlijn die zegt dat de gebruikte terminologie in de wetgeving zo ruim en neutraal mogelijk moet zijn om geen (toekomstige) publicaties uit te sluiten. De meeste wetgevingen geven wel een overzicht van (huidige) publicatietypes die niet gedeponeerd moeten worden:

- Verenigd Koninkrijk: Publicaties die uitsluitend bestaan uit "(a) a sound recording or film or both, or (b) such material and other material which is merely incidental to it"⁸⁷ worden niet verplicht gedeponeerd. De reden hiervoor is dat wanneer de wetgeving opgemaakt werd (2003), CD's, DVD's en andere opnames al met succes op vrijwillige basis gedeponeerd werden. De laatste jaren is er veel minder onderscheid tussen publicaties die uitsluitend bestaan uit tekst of video/muziek. 'Mixed media' publicaties stellen de depotbibliotheken voor grote uitdagingen.⁸⁸
- Duitsland: De Duitse wetgeving geeft aan dat "*Filmwerke, bei denen nicht die Musik im Vordergrund steht*" niet aan de DNB af te leveren zijn. Het uitvoeringsbesluit (Pflichtablieferungsverordnung) geeft een opsomming van bijkomende online publicaties die niet voor deponering in aanmerking komen. Dit geldt voor onder andere websites met uitsluitend privé doeleinden, inhoudelijk onveranderde kopieën van online publicaties en besturingssoftware.⁸⁹
- **Oostenrijk: inperking tot e-periodieken**

Bijkomende selectie door de depotbibliotheken:

1. Opmaken collectiebeleidsplan

Een wettelijk depot plaatst een verplichting op de uitgever om minstens een exemplaar van elke publicatie die voldoet aan het wettelijke kader te deponeren. Het grote aantal publicaties op het internet en de bijhorende noodzaak aan selectie maken dat een vernauwing van de formele wettelijke criteria nodig is. De door de wetgever aangeduide depotinstellingen krijgen het mandaat om werk te maken van zulke criteria en werken een meer praktisch selectiekader uit.

⁸⁴ Artikel 13 (2) (b) uit de Legal Deposit (Non-Print Works) Regulations (2013).

⁸⁵ Wet nr. 2004-575 van 21 juni 2004 - Artikel 1. Beschikbaar op: http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=E4C055797F26E413A461BD4A00388DAB.tpdjoo5v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006117684&cidTexte=JORFTEXT00000801164&dateTexte=20141114.

⁸⁶ Artikel 9 (8-9) van de Verordnung über die Pflichtablieferung von Medienwerken an die Deutsche Nationalbibliothek (Pflichtablieferungsverordnung - PflAV).

⁸⁷ Artikel 1 (5) van de Legal Deposit Libraries Act 2003.

- Verenigd Koninkrijk: De zes depotbibliotheken werken samen aan een collectiebeleidsplan. Ze kunnen publicaties weigeren, hoewel deze aan de wettelijke criteria om gedeponeerd te worden voldoen. In de praktijk worden geen publicaties uitgesloten op basis van onderwerp. Wel worden enkele 'manifestaties' (bvb. apps, computer games, offline softwarepakketten...) niet verzameld. Men herbekijkt deze lijst (Joint Policy on Non-Print Materials which are Out of Scope for Legal Deposit⁹⁰) regelmatig in functie van de steeds groeiende technische capaciteiten van de depotbibliotheken, de noden van de gebruikers en trends in de digitale uitgeefwereld.
- Duitsland: De DNB kan afzien van de deponering van bepaalde publicaties indien "*an der Sammlung kein öffentliches Interesse besteht*" of wanneer de DNB over onvoldoende technische capaciteiten beschikt om de publicaties te verzamelen. Op basis van beide inperkingen maakte de DNB een uiterst gedetailleerd regelwerk en overzicht (Sammelrichtlinien⁹¹) op van publicatietypes die wel en niet verzameld worden. De richtlijnen zijn door de raad van bestuur (Verwaltungsrat⁹²) en adviesraden (Beiräte⁹³) van de DNB bekrachtigd en worden hierdoor verzekerd van een brede consensus in de Duitse bibliotheek- en uitgeefwereld.

2. Prioriteiten stellen

Nederland en Duitsland: BKT

Verenigd Koninkrijk: e-journals

...

5.1.3 Toepassingsgebied

Normaal gezien wordt het wettelijk depot gelimiteerd tot de eigen nationale productie van publicaties. De plaats van uitgave is daarom een belangrijk gegeven om te beslissen of een object al dan niet gedeponeerd moet worden. Als een land beslist om de productie van landgenoten in het buitenland evenzeer op te nemen in de depotcollectie, is het belangrijk dat dit in de wetgeving verankerd wordt. De depotbibliotheek zal het werk dan wellicht langs de traditionele acquisitiekanalen moeten bekomen.

In een online omgeving is de oorsprong van een publicatie, en dus de wetgeving waar de publicatie aan onderhevig is, veel moeilijker te bepalen dan voor gedrukte werken. Voor digitale publicaties die nog beschikken over een gedrukte pendant (of in een dezelfde traditionele offline waardeketen tot stand zijn gekomen) is de plaats van uitgave normaal gezien bekend. Voor zuivere born-digital publicaties is dit veel moeilijker te bepalen. Bij de creatie en publicatie van een website bijvoorbeeld kunnen verschillende landen betrokken zijn.

⁸⁸ GIBBY, R. en BRAZIER, C., Observations on the development of non-print legal deposit in the UK, in: *Library Review*, 61/5 (2012), p. 362 – 377.

⁸⁹

⁹⁰ Beschikbaar op: <http://www.bl.uk/aboutus/legaldeposit/websites/collectingplans/>.

⁹¹ Beschikbaar op: <http://d-nb.info/1051940788/34>.

⁹² De exacte samenstelling van de huidige 'Verwaltungsrat' van de DNB vind je op: <http://www.dnb.de/DE/Wir/Organe/mitglieder/Verwaltungsrat.html>.

⁹³ De DNB beschikt over twee adviesraden. De exacte samenstelling vind je op: http://www.dnb.de/DE/Wir/Organe/organe_node.html.

De UNESCO richtlijnen stellen voor om een (werkbare) definitie van wat als een 'nationale' publicatie wordt beschouwd in de wetgeving of aanverwante regelgevingen op te nemen.⁹⁴ Enkele voorbeelden:

- In Nederland verzamelt de KB Den Haag 'alles van en alles over Nederland'. Het collectieplan specificeert dit als: "*Hierbij maakt het onderwerp of taal volstrekt niet uit. De enige voorwaarde om een publicatie in de Depotcollectie op te nemen is dat deze in Nederland is uitgegeven. Als de publicatie in het buitenland wordt uitgegeven speciaal voor de Nederlandse markt en in de Nederlandse taal, wordt deze eveneens opgenomen. 'Vestigingsplaats Nederland' kan dan worden vervangen door 'bedoeld voor de Nederlandse markt'*"⁹⁵. Websites in het Nederlandse webarchief worden op basis van hun inhoud (geschiedenis, cultuur, taal van Nederland) geselecteerd uit het .nl domein.⁹⁶
- In het Verenigd Koninkrijk wordt een online publicatie beschouwd als 'published in the United Kingdom' wanneer: "*(a) it is made available to the public from a website with a domain name which relates to the United Kingdom or to a place within the United Kingdom; or (b) it is made available to the public by a person and any of that person's activities relating to the creation or the publication of the work take place within the United Kingdom*". In de praktijk wordt gedeelte (a) geïnterpreteerd als alle websites uit het .uk webdomein, en uit mogelijke toekomstige geografische domeinnamen zoals .scotland en .wales. Op scenario (b) anticiperen de depotbibliotheken op twee verschillende manieren. Voor commerciële werken wordt in onderling overleg met de uitgever bekeken of ze al dan niet gedeponereerd worden, open-access publicaties worden na kennisgeving via automatische harvestingprocedures verzameld.⁹⁷
- De Franse wetgeving definieert het 'Franse' internet als volgt: "*il s'agit tout d'abord des sites hébergés sur des « domaines de haut niveau » français (.fr, .paris, .re pour l'île de la Réunion, etc.) ; et/ou des sites dans un nom de domaine enregistré par une personne domiciliée en France ; et/ou enfin des sites produits sur le territoire français*".⁹⁸

Uit deze voorbeelden blijkt dat het een gebruikelijke manier is om de herkomst van online publicaties te achterhalen aan de hand van de domeinnaam (.be, .fr, .de,...). Online publicaties uit webdomeinen zoals .com en .net waarvan bewezen kan worden dat de auteur of uitgever een landgenoot is of dat een substantieel deel van de creatie in het land werd uitgevoerd, kunnen eveneens tot het wettelijke selectiekader behoren.⁹⁹

5.1.4 Identificatie en acquisitie

Om alle informatie te kunnen verzamelen waar een depotbibliotheek recht op heeft moet die informatie eerst geïdentificeerd worden. Voor gedrukte publicaties is bibliografische controle weidverspreid dankzij het ISBN als uniek identificatienummer. Voor digitale publicaties is dit veel minder ingeburgerd, zodat het voor een depotinstelling moeilijk is om te weten welke publicaties juist bestaan. Een ander probleem is dat digitale informatie in verschillende manifestaties of versies gepubliceerd kan worden. De moeilijkheid is dan om elke manifestatie te identificeren en relateren aan het eigenlijke 'werk'.

Van publicaties in fysiek formaat wordt verwacht dat ze door een verantwoordelijke identiteit (meestal de uitgever) bezorgd worden aan de depotinstelling. Online publicaties kunnen niet met de post verzonden worden. Er zijn momenteel drie opties om online informatie te verwerven:

⁹⁴ LARIVIÈRE (2000), p. 17-18.

⁹⁵ Collectieplan 2010-2013, p. 18.

⁹⁶ [Mail met Adriaan Lemmen](#).

⁹⁷ Voor meer informatie, zie <http://www.bl.uk/aboutus/legaldeposit/websites/faq/ukmaterial/index.html>.

⁹⁸ BONNEL en OURY (2014), p. 3.

⁹⁹ CENL/FEP (2012), p. 6.

- Uitgevers kopiëren de relevante publicaties op een fysiek medium, en sturen dit medium naar de depotbibliotheek
- Uitgevers sturen de relevante publicaties in de afgesproken formaten via een online netwerk door naar de depotbibliotheek ("push").
- De depotinstelling plukt op eigen initiatief (en zonder tussenkomst van de uitgever) de relevante publicaties van de website van de uitgever, ook wel 'harvesting' genoemd ("pull").

De techniek van harvesting wordt in de eerste plaats gebruikt om webarchieven te creëren. Globaal gezien biedt harvesting drie mogelijkheden, die gecombineerd toegepast kunnen worden:

- 'Bulk harvesting': heeft als bedoeling het nationale webdomein op te halen, waarbij sommige websites slechts oppervlakkig vastgelegd kunnen worden. Een dergelijke activiteit blijkt in de praktijk slechts één of twee keer mogelijk per jaar. Het achterliggende idee is dat er een soort van 'snapshot' wordt gemaakt, dat op dat ogenblik representatief is voor het volledige nationale web.
- Selectief: het ophalen van data en informatie van een kleiner aantal websites, op een meer frequente of regelmatige basis en waarbij ook meer in de diepte van de websites wordt gegraven. De selectie van de websites gebeurt op basis van kwalitatieve criteria en vertoont veel gelijkenissen met de traditionele manier van werken in een bibliotheek, waar de bibliothecaris beslist welke publicaties de collectie zullen verrijken.
- Tijdelijk en selectief: deze methode wordt geïmplementeerd om informatie in de diepte te verzamelen over een bepaald (en tijdelijk) evenement.

Harvesting zorgt onvermijdelijk voor een bijkomende selectie. De online informatie wordt op vooraf bepaalde tijdstippen verzameld. Eventuele tussentijdse wijzigingen gaan verloren. Volledigheid, een van de doelstellingen van een wettelijk depot, is onmogelijk te bereiken. Clément Oury, hoofd van het wettelijke depotdepartement van de BNF, geeft aan dat dit ideaal van exhaustiviteit vervangen is door dat van representativiteit: *"il s'agit de constituer une image incomplète, mais fidèle, de l'internet français, qui prenne en compte tous les types de publications et tous les contenus, du plus sérieux au plus dérisoire"*.¹⁰⁰

Nederland (collectieplan): web = speciale collectie = representatief

Voor uitgevers of producenten biedt deze optie van harvesting het voordeel van efficiëntie: ze worden niet meer geacht de publicaties zelf aan de depotbibliotheek te bezorgen. Daarom wordt deze methode vaak gebruikt als "[...] *the default method of deposit, with publisher delivery only as an option*"¹⁰¹.

Desondanks levert deze manier van acquisitie ook moeilijkheden en uitdagingen op:

- Een aangepaste wetgeving is absoluut noodzakelijk om dit soort van deponering toe te laten. Deze methode staat immers gelijk met het kopiëren van vaak auteursrechterlijk beschermde publicaties.
- Uitgevers of producenten moeten, hoewel het initiatief bij de depotbibliotheek komt te liggen, hun medewerking verlenen. Ze moeten alle paswoorden of andere obstakels die aangebracht werden toegang te krijgen tot publicaties op het web doorgeven.

¹⁰⁰ BONNEL en OURY (2014), p. 4.

¹⁰¹ CENL/FEP (2012), p. 7.

Uit de onderzochte case studies blijkt dat buitenlandse depotbibliotheken de combinatie maken tussen harvesting en deponering. Webpagina's worden verzameld via automatische harvestingprocedures. Andere online publicaties die nog beschikken over een gedrukte pendant of als een zelfstandige en afzonderlijk te identificeren publicatie verschijnen (bvb. e-boeken, e-kranten en e-tijdschriften) worden voornamelijk via deponering door de uitgevers verzameld.

- **Verenigd Koninkrijk:**
 - **Wetgeving:** harvesting
 - **In praktijk:** geen geld/tools om te developpen
 - **Manieren om aan te leveren**

5.1.5 Kwaliteitscontrole

5.1.6 Preservering

5.1.7 Catalografie en ontsluiting

5.1.8 Terbeschikkingstelling

5.2 CONCLUSIES EN VASTSTELLINGEN

6 BEVRAGING STAKEHOLDERS

6.1 RESULTATEN SCHRIFTELIJKE ENQUETE

6.2 RESULTATEN FOCUSGROEPEN

6.2.1 Focusgroep 1

6.2.2 Focusgroep 2

6.2.3 Belgische auteursrechtregelgeving en terbeschikkingstelling

7 SWOT-ANALYSE DEPONERINGSKADER VOOR VLAAMSE E-PUBLICATIES

8 BELEIDSAANBEVELINGEN

DOCUMENTEIGENSCHAPPEN

VERSIES

Versie	Datum	Auteur(s)	Opmerkingen
0.0	01/01/1899	Onbekend	Concept

NAZICHT

Versie	Datum	Naam	Organisatie	Rol

GOEDKEURING

Versie	Datum	Naam	Organisatie	Rol

VERSPREIDING

Versie	Datum	Organisatie	Namen

TECHNISCHE EIGENSCHAPPEN

Bestandsnaam	<i>Document5</i>
Bestandsgrootte	<i>888 Kb / 1 Mb</i>
Gemaakt op	<i>2014-10-28 13:54</i>
Laatst opgeslagen op	<i>2020-05-22 9:57 door</i>
Afgedrukt op	<i>2020-05-22 9:57</i>

VLAAMSE
ERFGOED
BIBLIOTHEEK

Vlaamse Erfgoedbibliotheek vzw
Hendrik Conscienceplein 4
B-2000 Antwerpen

t +32 (0)3 338 87 92
f +32 (0)3 338 87 75

info@vlaamse-erfgoedbibliotheek.be
<http://www.vlaamse-erfgoedbibliotheek.be>

Met steun van de
Vlaamse overheid

